

BIBLIOGRAFIA

1. *Santaliestra y San Quilez* (Encarna Porras, Xavier Terrado), 2. *Arén* (X. Terrado), 3. *Campo* (Moisés Selfa), 4. *La Puebla de Castro* (Carlos Rizos), 5. *Montanuy* (Ana Bordas), 6. *Castejón de Sos* (Jesús Martín de las Puebas, María Asunción Hidalgo), 7. *Lascuarre* (Jesús Vázquez, Amàlia Enseñat, Judit Tarragó), 8. *Sopeira* (Glòria Francino), 9. *Valle de Bardaxin* (M. Selfa), 10. *Secastilla* (C. Rizos), 11. *Chia* (J. M. de las Puebas, M. A. Hidalgo), 12. *Valle de Lierp* (M. Selfa), 13. *Capella* (J. Vázquez), 14. *Sahún* (J. M. de las Puebas, M. A. Hidalgo), 15. *Perarrua* (Encarna Porras, X. Terrado, J. Vázquez), 16. *Estadilla* (J. Vázquez), 17. *Villanova* (J. M. de las Puebas, M. A. Hidalgo), 18. *Seira* (M. Selfa), 19. *Graus. Zona de Jusseu, Aguilaniu y Torres del Obispo* (C. Rizos), 20. *Sesué* (J. M. de las Puebas, M. A. Hidalgo). Col·lecció Toponímia de Ribagorça (en castellà. Resultat d'un projecte d'investigació homònim finançat pel Ministeri d'Educació i Cultura, l'Ajuntament de Lleida i la Generalitat de Catalunya), dirigida per Xavier Terrado. Editorial Milenio (amb la col·laboració del Govern d'Aragó, la Diputació d'Osca i l'Institut de Estudios Altoaragoneses), Lleida, 2001 - 2004. [Pendants d'edició actualment: 21. *Veracruz* (antiguos municipios de Calbera y Beranuy) (J. Vázquez), 22. *Monesma y Cajigat* (X. Terrado), 23. *Foradada de Toscar* (M. Selfa).]

1. *Els noms de lloc de la Vall de Boi* (X. Terrado). Col·lecció Toponímia de la Ribagorça (en català). Pagès Editors (amb la col·laboració de l'Ajuntament de la Vall de Boi, la Universitat de Lleida i l'Institut d'Estudis Ilerdencs), Lleida, 2002.

Els noms de lloc d'aquestes col·leccions dirigides pel nostre consoci Xavier Terrado, fruit gairebé de manera exclusiva de la recollida oral, s'ordenen de forma alfabètica i ocupen un terme municipal per quadern llevat d'alguns molt extensos que s'han hagut de subdividir en zones. Els quaderns s'obren amb una breu introducció i una relació dels noms de casa del municipi. A continuació, cada entrada disposa generalment de la localització del topònim en coordenades UTM, referència a l'entitat menor a què pertany, descripció geogràfica, altres notícies històriques, de producció... i una concisa i clara explicació etimològica. Diferents mapes, que localitzen els noms de lloc estudiats, clouen els volums.

L'ortografia utilitzada per representar els noms de lloc és de tipus funcional, variable dins d'uns certs límits segons cada autor, i pretén representar al més exactament possible, ja que es prescindeix de la transcripció fonètica, la pronúncia popular sense objectius normativistes de cap tipus com se'ns avisa repetidament. En els municipis de parla catalana s'usen les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, tot i que poden sobtar inicialment algunes grafies com *Pèris* (2), *Cumunals* (5) *Clugas* (8)..., justificades, però, per la pretensió d'arribar a un públic ampli, començant pel de la mateixa localitat d'estudi, i a la manca ja esmentada d'ús de l'alfabet fonètic. En els municipis de llengua aragonesa o amb parles de transició —amb el benasquès, cada cop més considerat com a microlengua— en alguns casos s'aplica directament la norma aragonesa (*Biñas Chuntas* (7), *Fon Freda* (7)), encara que en altres ocasions se segueixen criteris més etimològics (*el Vaquerisal* (14)).

La suma dels quaderns constitueix un deversall de dades toponòmiques d'una riquesa esferèidora salvats, en molts casos, d'un perill d'extinció imminent provocat per la despoblació d'una bona part del territori ribagorçà i del canvi de formes de vida i de mentalitats que també afecten aquest territori. La riquesa lèxica que amaga el país és immensa. Per donar només un exemple, espigolat sense cap pretensió d'exhaustivitat, per al concepte de "costa", trobem: *Costa (s) / Costes* (2, 5, 7, 8, 16, 20, Vall de Boí), *Costal* (13), *Costanes* (Vall de Boí), *Costanasos* (11), *Costanazo(s)* (7, 15), *Costassa / Costasses* (5, Vall de Boí), *Costazas* (9), *Costera(s)* (2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20), *Costerassas / Costerasses* (2, Vall de Boí), *Costerazas* (12), *Costereta(s)* (2, 8, 11, 13, 15), *Costerón* (10), *Costerots* (2, 5, 8), *Costeta* (5), *Costonazos* (10), *Cuasta(s) / Quasta* (2, 3, 5, 6, 11, 13, 14, 15, 17, 20), *Cuastras* (15), *Cuesta* (4). Riquesa que es basa també en la diversitat lingüística de l'antic comtat i de les interaccions que de sempre s'havien de produir entre els parlants de les diferents modalitats. Així, trobem que a Perarrúa (15) coexisteixen actualment en la toponímia viva les formes *fon(i)*, *fuen* i el castellanisme de darrera hora *fuenta*. És a dir, un cop més, l'onomàstica com a testimoni del contacte lingüístic i, en darrera instància, de la substitució lingüística cap a la llengua estatal dominant.

El corpus toponímic ribagorçà inclou, com és normal per la seva situació i vicissituds històriques, una bona mostra d'elements d'origen preromà l'adjudicació dels quals molts cops pot ser discutible: *la Garona* (3, sorotàptic), *las Sagarras* (10, ibèric o basc), *Buñero* (16, preromà, de JUN- 'bony, protuberància'), *Belarta* (6, basc *Belar-ta* 'herbassar'), *Guayent* (14, basc *Goi (h)en* 'el de més amunt'). Tanmateix, la part més important amb molta diferència la constitueixen els noms de la nissaga romànica, tot i que molts cops en formes molt conservadores o "exòtiques" des d'una perspectiva catalana no pirinenca: *Cabidiello* (11) <CAPITELLU 'capet', el Pago (5) <OPACUS 'lloc ombrivol, obac', *Sopeira* (8) <SUB PETRAM 'sota la pedra'. Tal volta, però, un dels trets més característics de la toponímia, també de la parla viva de molts dels seus llocs, és la palatalització dels grups CL, GL, BL, FL, FL: *cllot*, *Terraigllesia* (17), *Bllanca* (2), *plana*, *plleta*, *espluga*.

Entre les "curiositats" —per dir-ho d'alguna manera— trobem la *Peña Madrid* (3) que contràriament al que un es pugui imaginar en primera instància no és la seu social de cap grup madrídista, ni tampoc una elevació del terreny coberta de neus perpètuas, sinó que, com ens fa veure Moisès Selfa, prové del llatí MATRICEM 'eix, matriu'.

En definitiva, dues col·leccions pensades per apropar la toponímia oral actual a la gent dels municipis ribagorçans tot salvant-la d'un procés de desaparició a marxes forçades, però que, sens dubte, serà d'extraordinari profit per a tots als interessats en l'onomàstica i imprescindible per a l'elaboració de treballs lingüístics més especialitzats que afectin aquesta zona. Una riuada de noms propis que des del nord s'escampa per tot arreu gràcies a aquesta quaderns; deu tractar-se, com recull l'amic Terrado a la Vall de Boí, de la *Xerixinti* 'la xera santa', toponímia dels déus antics feta poesia destinada a abrusar-nos ment i esperit.

Santi Arbós

Vicenç M. ROSSELLÓ i VERGER, *Toponímia, geografia i cartografia*. Universitat de València, 2004. Aquesta obra recull, en 400 pàgines, els nombrosos escrits del professor i consoci Vicenç M. Rosselló i Verger relacionats amb la toponomàstica. Amb un pròleg del professor Emili Casanova se'ns mostra la figura d'un "geògraf físic, contaminat d'humanisme", com ell mateix es defineix. L'amor per la terra i els noms i la saviesa de l'autor transllueixen, però, la personalitat d'un estudiós que ha dedicat la seua vida a la recerca d'una cultura "normal", d'un humanista compromès amb el seu país.

La impressió que hom té en llegir aquests articles és doble. D'una banda es confirma el fet que la toponímia és una matèria transversal i interdisciplinària. Geografia, història, etnografia, lingüística, botànica, cartografia... són disciplines que ajuden la toponímia, així com la toponímia explica molts aspectes d'aquestes ciències. Una òsmosi tan evident només pot ser assolida, amb un cert domini, per un humanista com el professor Rosselló. Els seus coneixements sobre les diverses matèries que lliguen cultura i territori fan possible que puguem trobar cada escrit amarat d'estima i saviesa.

El llibre s'estructura en tres parts. Sota l'epígraf "Geografia i Toponímia" s'aixopluguen vuit articles diversos que són veritables lliçons. En "El terme grau i la nomenclatura dels estanys litorals" se'ns mostra una anàlisi terminològica confrontada dels vocables lligats en aquest paisatge (restinga/cordó, estany/albufera, mareny/maresme/marjal) o la gran varietat d'espais aigualosos (aiguamoll, pèlec, prat, saladar, salobar i toll), tots ells recolzats amb l'exemplificació toponímica valenciana i mallorquina.

Dins "Conflictes a l'hora de la normalització toponímica" s'hi plantegen els dubtes i les tries sobre la representació formal del topònim. Com en molts dels escrits del llibre, hi ha més reflexió que dogmatisme. Dialecte *versus* estàndard, tradició *versus* normativa o l'ús de la majúscula que, com ja comentava el professor Moreu-Rey, consolida el topònim. No desaprofita, però, l'ocasió per denunciar la situació de l'oficialitat dels topònims, la seua retolació o l'injustificable "bilingüisme" dels noms de lloc, com diu ell, "al capdaval, diglòssia...". Una sèrie de problemes que denunciava l'any 1991 i que avui no sols segueixen sense tenir un criteri de l'Administració sinó que s'han accentuat, malgrat l'esforç de correcció de nombrosos mapes i estudis toponímics. Un altre article d'aquest apartat "El Mapa topogràfic nacional a 1/25.000. Deu anys de perspectiva al País Valencià" ens parla sobre aquest treball de revisió dut a terme pel Departament de Geografia de la Universitat de València i els tipus d'incorreccions que s'hi observen: errades ortogràfiques, traduccions dels genèrics o de tot el topònim, dialectalismes, dobles en un mateix full, presència/absència de l'article, desconeixement de grafies, etc.

"La designació dels grans rius valencians" recull els diversos sistemes nominatius que hom ha emprat per als corrents fluvials: un popular amb tres estructures lingüístiques bàsiques (el Riu, el riu de Betxí, el riu Sec); un erudit que contempla invents literaris (riu Clariano) la via oficial-administrativa i la consegüent castellanització (riu Magro) o l'intent de recuperació de noms clàssics. Aquests darrers apareixen estudiats amb un seguiment documental (el riu de Morvedre/el riu Palància; el riu d'Alcoi/el riu Sactabis i Serpis; Túria o Guadalaviar...) Per últim, dins aquest article, mostra els hidrònims tradicionals dels nostres rius.

"De la toponímia a la geografia" és una conferència on la principal motivació és despertar l'estima per aquesta disciplina que es conforma en el triangle terreny-mapa-llengua. Després d'un repàs dels estrats lingüístics que ocuparien els caps de municipi i entitats de població del País Valencià —un miler llarg— passa a establir-ne la classificació semàntica i el consegüent aprofitament geogràfic.

El compromís cívic i la preocupació pel present i futur del tresor toponímic es palesen en una conferència sobre "El patrimoni toponímic" on ens parla de llurs diverses fonts d'estudi: el poble, "sabut i no desmemoriat" i dipositari d'aquest tresor comú; la documentació escrita; la bibliografia i la tan estimada documentació cartogràfica. La complementació de les diverses fonts

farà més fiable el sentit recte de cada topònim. Hi reivindica una llei de protecció del patrimoni toponímic i llur promoció. Trobem a faltar, però, la bibliografia esmentada en aquest article.

Els estrats lingüístics dels noms dels caps de municipi i entitats de població del País Valencià catalanoparlant —més d'un miler— són repassats dins "Onades culturals: la toponímia valenciana", vint pàgines que conformen un capítol dins l'obra *Geografia del País Valencià* (1995) la qual cosa palesa la importància que el professor Rosselló atorga a la toponímia. Hi mostra exemples per als estrats prellatí, llatí, romànic precatalà —que sempre prefereix al terme *mossàrab*—, aràbic —representat per un terç dels topònims referits a les entitats de població—, castellà i català —vora la meitat entre caps de municipi i entitats "menors". Dins la toponímia aràbiga estableix una triple divisió de caire semàntic: el paisatge natural —oronímia i hidronímia—, els descriptius culturals —agricultura, vies de comunicació, religió— i els antropònims —els *abu-*, *ibn-* o *bani* que tants pobles bategen. També l'estrat català mereix una classificació més ampla, semblant a la que el professor Moreu-Rey (1982) ens proposava dins *Els nostres noms de lloc*. Cal dir, però, com veurem més endavant, que el professor Rosselló ja avançava un esquema semblant el 1979 dins l'article "Anotacions a la toponímia de la Ribera del Xúquer i encontorns" o en aquell de 1963, "Anotacions a la toponomàstica del migjorn i xaloc de Mallorca".

Dins d'aquesta primera part s'inclou un article molt interessant sobre un topònim: "Tornant a *Rindullastre*". L'interès radica en les múltiples perspectives des de les quals cal abordar l'estudi d'un nom de lloc. El context geogràfic, el coneixement històric, les fonts documentals i cartogràfiques basteixen d'arguments la hipòtesi de *riu d'ullastre* —olivera borda— allunyada de l'actual oficialització provinent de *llastres* —lloses de pedra o bancals allargassats.

* * *

En la segona part del llibre, "Toponímia del País Valencià i les Illes Balears", s'inclouen nou articles que repassen diversos aspectes de la toponímia —urbana, litoral i talassonímia—, a través de textos.

El 1963 apareixia l'article "Aportacions a la toponomàstica del migjorn i xaloc de Mallorca". Al principi ja mostra la seua preocupació pel fet que la toponímia haja estat un aspecte oblidat en la consideració geogràfica de Mallorca. L'estudi abasta un miler de noms referits al sud i sud-est de l'illa "escollits com a notables o representatius per llur antiguitat, significació, transcendència històrica, econòmica o paisatgística". Hi escriu sobre els perills de la supervivència dels topònims tot destacant-ne els treballs cadastrals fets sobre el nom del propietari i no sobre la finca batejada. Comenta nombrosos exemples i llur adscripció als diferents estrats lingüístics i als camps semàntics diversos. Cal destacar-ne el darrer apartat, dedicat a "la parcel·lació i els sistemes nominatius" on estudia la nomenclatura de les diferents divisions del terreny a través dels successius pobladors: alqueries i rafals, primer, i l'ús del patronímic després, amb diverses variants: noms personals sols —*Marçals*—, noms personals precedits de l'article —*Es Mateus*—, noms o adjectius precedits de *Na* o *En* —*es Camp d'en Vidal, na Redona*—, topònims regits per la contracció de *cas* —*Cas Capellà, Can Ramona*— i un interessantíssim sobre els topònims començats amb *Son*. *So Na* i *Sos*, tipologia privativa dels topònims balearics —*Son Grau, So Na Moixa, Sos Ferrers*. Tanca aquest article amb un capítol dedicat a la "subdivisió", als recursos de què disposa la llengua per a crear topònims nous lligats a la parcel·lació: diminutius —*Son Colom/Son Colomi*—, augmentatius —*Son Mesquida/Son Mesquidassa*—, *vell* per a la hisenda primitiva i *nou* per a la segregada —*Son Mas Vell/Son Mas Nou*— *dalt* i *baix* en terrenys accidentats...

"Anotacions a la toponímia de la Ribera del Xúquer i encontorns" (1979) fou el primer article publicat en català dins *Cuadernos de Geografia*, revista de la Universitat de València. Tot aprofitant la revisió d'uns fulls del *Mapa topogràfic a 1/25.000* de l'IGN d'aquestes comarques i amb un recull de 2.350 topònims n'estableix els estrats lingüístics amb alguns exemples del mossàrab encara sense resoldre com *colla(d)o*, rebutjat com a castellanisme per Coromines i amb el dubte

de l'autor que troba *coll* i *collet* arreu del país.¹ A més de la presència aràbiga i els topònims catalans, apareix un interessant apartat dedicat als valencianismes en la toponímia: *tossal*, *runar*,² *racó*, *algeps*, *Gort*,³ *carrasca* per *alzina*, *amouer*⁴ i molts d'altres com l'ús extens del diminutiu, tret característic del valencià que també es deixa veure en la toponímia. Com dèiem abans, és en aquest article on, amb la quantitat de topònims emprats, ens presenta una classificació semàntica més acurada: *El paisatge natural* inclou l'horizontalitat del terreny, les eminències del relleu, les depressions, la forma, el color, el capítol hidrològic, la toponímia litoral, la vegetació espontània, el regne animal o la bellesa del paisatge; *l'ocupació humana i l'ús de la terra* agrupa l'hàbitat humà, la funció defensiva, els límits administratius, la propietat i el terrer, els conreus, el regadiu (potser un dels més extensos), l'economia ramadera, la indústria, la circulació i l'esperit; en *la parcel·lació i els sistemes nominatius* destaca la partida i la denúncia que hi fa sobre l'ús incorrecte del cadastre en escurçar el nom o eliminar-ne l'article o les preposicions.

La modernització de l'activitat pesquera i de la navegació també ha fet perillar molta toponímia litoral i talassonímia. Del mestratge de Toponímia realitzat a València a primeries dels noranta en va eixir algun estudiós. Deu anys enrere, però, el professor Rosselló, sempre preocupat pel nostre patrimoni toponímic i conscient d'aquest perill, va enllestir un article amb el títol "Toponímia litoral valenciana: pesqueres, caladors i senyes". Les fonts d'informació, ens ho explica ell mateix, procedeixen de "papers publicats". Hi ha poc treball de camp però les diverses classificacions fetes sobre les pesqueres litorals, de mitja mar i el tipus de senyes basteixen un material bàsic per a treballs posteriors.

Amb "La frontera lingüística del Caroig i la Canal de Navarrés a la llum de la toponímia" aborda la contribució dels noms de lloc a l'estudi dels parlars de transició i llur possible filiació. Dos mapes palesen la densitat toponímica catalana o castellana de cada municipi alhora que delaten la no correspondència entre frontera lingüística i demarcacions municipals. L'estudi toponímic de frontera també ens brinda algunes observacions "el català ha penetrat més en una teòrica frontera 'oficial' (17%) que el castellà (13%) en sentit contrari, a desgrat de la immigració, els *mass media* i l'Administració!". Tot i les aportacions dels estudis de prestigiosos filòlegs (Sanchis Guarner, Gulsoy) o estudis com el de Lluís Polanco encara resten per aclarir aspectes de filiació lingüística d'aquests parlars. Amb tot, l'estudi toponímic aporta moltíssims elements d'ajut.

També la toponímia de carrers, places i edificis ha merescut l'interès del nostre humanista. "La toponímia urbana de la València segons el plànol de Tomàs Vicente Tosca" és un estudi detallat d'aquest document i dels criteris, tant toponímics com ortogràfics que va seguir l'oratorià, a qui reconeix el paper de salvador d'alguns topònims que ja no eren vius a primeries del XVIII. El contingut toponímic es troba classificat, com en tants treballs publicats al biso,⁵ en funció de la realitat diversa que ofereix el cas urbà, en el cas d'una ciutat com València, riquíssima i complexa. Un apèndix final, amb 309 carrers o places identificats, n'estableix l'ubicació, l'ortografia moderna i la correspondència actual, a més de la del 1862-63 que correspon als llistats del cronista Vicent Boix.

Dins "Els topònims de Mossèn Cabanilles" fa un buidatge toponímic de l'àrea catalanoparlant, tant del text de les *Observaciones* com de l'índex. Hi observa un 30% de topònims traduïts a l'espanyol, tot i les declaracions de l'il·lustrat: "Los nombres de los lugares van escritos como hoy día se pronuncian". Ens explica els casos de castellanització (de genèrics, adaptacions fonètiques i terminacions) i alguns de catalanització de poblacions de l'àrea castellanoparlant. Després en repassa els aspectes fonètics i ortogràfics. En les conclusions el professor ens adverteix del dubte que convé tenir en pronunciar-se sobre la "mentalitat toponimolingüística" d'A. J. Cabanilles vist que cal comptar amb el paper de l'impressor-editor i havent observat que hi ha diferències significatives entre el material toponímic del text i el del mapa encartat al primer volum.

En el darrer article d'aquest apartat, "La geografia i la toponímia de Mallorca i la Marina (valenciana)" s'agermanen els dos espais sobre els que ha abocat la seua estima, Mallorca i el País Valencià. Ens hi mostra una sèrie de dobles toponímics que es repeteixen a Mallorca i la Marina, unides per un "pont de mar blava" que ha permès al llarg de la història nombrosos contactes entre els dos territoris. "Històries comunes haurien de fornir toponímies comunes: això és la idea força d'aquest assaig comparatista, sense voler incidir en un determinisme purament geogràfic, no oblidant, però, la proximitat i l'intercanvi poblacional i mercantil", intercanvis que pressuposa anteriors a l'ocupació islàmica. En llegir alguns dels exemples que ens proposa V.M. Rosselló ens sembla que no són gaire diferents d'alguns que trobariem al Maestrat (*cocons, cos-teres, comes, pedrisses, penya del Migdia, parats, freginal, sorts, tormos...*); podem trobar-los en altres contrades. Ell ho sap i per això ens diu "És clar que la major part del fons toponímic comú prové del Principat i no fa més que confirmar la unitat lingüística dels Països Catalans" i "el que destaca és la unitat de la llengua i un sentit de persistència de la toponímia més fort que l'influx de l'aculturació".

* * *

En la darrera part del llibre, potser la més especialitzada, on el professor Rosselló sobresurt com una personalitat reconeguda, se centra en la cartografia i les cartes portolanes. Comença amb dos articles sobre el mapa de Mallorca del canonge Despuig, l'un dedicat al litoral i el segon a l'interior, publicat nou anys després en memòria de Manuel Sanchis Guarner, lingüista que també va compartir València i Mallorca. En aquest estudi se'ns explica no sols la riquesa toponímica que manifesta aquest mapa sinó també la personalitat de l'autor, el procés i els criteris d'elaboració de l'obra, l'anàlisi comparativa amb altres mapes sobre Mallorca o la dels trets lingüístics que se'n desprenen. Del segon article, dedicat a l'interior, destaquen els capítols "Topònims dobles i parcel·lació" i "La família del 'son'" que ja havíem vist en l'article "Aportacions a la toponomàstica del migjorn i xaloc de Mallorca" però que ací se'ns mostra com una de les riqueses del mapa.

Les cartes portolanes basteixen el material d'estudi de sis articles més que repassen la toponímia litoral. Mercès a l'exposició cartogràfica celebrada a Barcelona el 1995 dins la 17ª Conferència Cartogràfica aconseguíem estudiar una cinquantena de documents —entre 1280 i 1661— i buidar-ne la toponímia. En "Cartografia portolana, la trajectòria d'alguns topònims emergents" fa el seguiment lingüístic i cronològic d'una dotzena d'indrets (cap de l'Aljub, Alacant, el Grau de València, cap d'Orpesa, Riudullastre —retrobat tres anys després en un article específic— Sitges, Montjuïc, Cotlliure, port de Sanitja, Capdepera, Eivissa i els Columbrets) amb vora mig miler de topònims o variants manejats.

Els mateixos documents forniran l'estudi d'una sèrie de vint topònims de la costa valenciana meridional "Toponímia del migjorn valencià a les cartes portolanes (1280-1661)" amb les diverses retolacions, l'aparició d'italianismes i la freqüència d'aparició a les esmentades cartes portolanes. L'aprofitament d'aquestes fonts també és la base de "Topònims urbans del País Valencià a les cartes portolanes". Tot distingint els "topònims rojos" —de major importància: València, Dénia, Alacant— d'aquells retolats en negre —amb menor importància però gairebé constants al llarg de la cinquantena de documents— en fa un seguiment ortogràfic interessantíssim en alguns topònims força discutits com ara Borriana / Burriana o en la *o* de l'oficial Oropesa del Mar que només apareix en tres dels 48 documents estudiats. També hi trobem les variants amb *a* majoritàries de Peníscola (*Paniscola, Paniscolla, Panisscola...*) o els 50 esments del topònim Morvedre amb resultats molt dispersos (*Moruedre, Moruedra, Morveda, Morueda...*). Amb tot, el professor Rosselló ens adverteix que "les cartes i els atles solien fer-se per encàrrec i així el comitent o destinatari exercia una part del control [...] fins i tot de la llengua. Més o menys llatí, més o menys català, més o menys venecià, etc." i "els mestres de cartes de navegar, més d'un cop apàtrides, s'adaptaven servilment a l'entorn on vivien i venien llur mercaderia. Atesa la diversitat de fonts d'informació (o de plagi), la transmissió de dades els arribava per via escrita o per via oral. En el primer cas la perpetuació lineal assenyala escoles i descendències. En el segon cas l'oïda es

presta a transcripcions diverses. [...] Siga com siga, no ens pot sobtar que un mateix atlas, una mateixa carta, incloguen material toponímic lingüísticament divers: les fonts ens permetran —el dia que les coneguem— aclarir l'embull.”

Encara sobre els mateixos documents apareix un escrit, “Topònims pitiusos de les cartes portolanes”, que posa de manifest, com en molts altres textos, els coneixements filològics del professor Rosselló, tot i la seua pertinaç insistència a manifestar el contrari.

* * *

La lectura d'aquest llibre no és solament recomanable per als afeccionats a la toponímia, els quals hi trobaran metodologies per abordar els múltiples camps d'aquesta disciplina. Qualsevol estudiós del passat i del present, de l'home i el medi, pot copsar aspectes interessants d'una disciplina bàsica per a l'estudi d'altres matèries amb una projecció interdisciplinària i, com en diuen ara, transversal. El forniment documental de cada article, les saboroses introduccions, l'estima per la llengua i el país i les denúncies, quan cal, de les inconveniències d'una cultura diglòssica voregen un recull d'informació amplíssim sobre les nostres terres: ciutats i pobles, tossals, rius i, sobretot, caps, esculls, illes, illots i ports d'aquest pont de mar blava per on navega, des de fa algunes dècades, el professor Vicenç Rosselló amb el desig de normalitzar el rumb de la nostra cultura.

Jesús Bernat Agut

¹ Potser la influència de l'aragonès a través dels camins ramaders en done alguna llum.

² *Xargallar* al nord del PV.

³ Forma dialectal del *gorg* que trobem en el Maestrat.

⁴ *Noguer* al Maestrat, amb diversos topònims.

⁵ *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*.

DIVERSOS AUTORS, *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Coordinadores: Herminia Planisi Gili i Margalida Rosselló Già. Universitat de les Illes Balears/Govern de les Illes Balears, Palma de Mallorca 2004, 438 pàgs.

L'exitosa celebració, l'any 1982 del VIIè Col·loqui d'Onomàstica a l'antic monestir de La Real, a la ciutat de Palma de Mallorca, organitzat pel Departament de Llengua i Literatura de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Palma i la Societat d'Onomàstica, donà una gran empenya als estudis sobre noms propis i topònims illencs. Tot i que a Mallorca s'havien realitzat treballs importants relacionats amb l'onomàstica, entre els quals els dels pioners mossèn Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, aleshores eren pocs, a l'illa, els que investigaven sobre noms. Joan Miralles i Montserrat es constituïen en el principal impulsor d'aqueixos estudis i promogué diverses reunions de gent que hi estava interessada. En principi aqueixes reunions tingueren un caràcter informal, i no estaven obertes al públic, però a partir de l'any 1993 es convertiren en trobades anuals amb participació d'estudiants universitaris i altra gent interessada en el tema. De llavors ençà, les Jornades d'Antroponímia i Toponímia, com han estat anomenades, han anat celebrant-se quasi anualment a diferents poblacions de les Illes: Artà, Sóller, Inca, Santa Maria del Camí, Marratxí, Sant Joan, Porreres, Manacor i Binissalem, amb la cooperació dels respectius ajuntaments que, com a mínim, facilitaren un local apropiat per a la trobada i convidaren els participants a un refrigeri i en alguns casos fins i tot a un dinar.

A través d'aqueixes jornades, els estudiosos de l'onomàstica a Mallorca han pogut conèixer-se entre ells, i estimular-se mútuament a incrementar aqueixa afició compartida, i alhora donar a conèixer els resultats de les seves recerques. La participació activa ha estat cada any superior al temps disponible per a llegir les comunicacions programades, per la qual cosa els autors s'han vist sempre obligats a fer-ne resums, sobre la marxa i amb relació al temps assignat al moment de

començar la sessió, cosa que els obligava a llevar substància als seus reports, preparats generalment amb gran cura i dedicant-hi moltes hores de treball, més de les que pot imaginar qualsevol que no s'hagi ficat mai a fer feines d'aquestes.

Ara la Universitat de les Illes Balears, a través del seu Gabinet d'Onomàstica, creat l'any 1995 com a institució oficial consultiva per a tot quant fa referència als noms propis en llengua catalana, ha editat un bell volum amb els textos íntegres de les comunicacions presentades a les Jornades que tingueren lloc entre els anys 1993 i 2002 que encara romanien inèdites, quasi totes relacionades amb la toponímia i l'antroponímia de les Illes. Hi trobam a faltar, pel fet que ja han sortit en altres publicacions, alguns dels treballs dels veterans onomasticòlegs Joan Miralles, Maria Barceló, Cosme Aguiló i Maria Rosa Planas, dels quals, així i tot, apareixen algunes interessants col·laboracions, i n'hi ha de prou valuoses dels també assidus a aqueixes trobades Gaspar Valero, Mateu Morro, Andreu Ramis, Antoni Ginard, Francesc Canuto, Antoni Ordinas, Antoni Mas, Antoni Lull, i altres ben acreditats investigadors en els camps de la lingüística o de la nostra història que incidentalment han realitzat algun treball d'onomàstica, a més d'alguns estudiants o joves llicenciats que en aquest llibre veuen publicat per primera vegada un treball seu sobre topònims o antropònims. Pel criteri ja esmentat de no incloure treballs que han estat donats a conèixer en altres publicacions, no hi trobam cap de les comunicacions de Guillem Rosselló Bordoy, notable animador dels col·loquis, i potser d'algun altre investigador el nom del qual no em ve ara a la memòria.

En conjunt, una atractiva mostra del que han estat en aquests últims anys les Jornades d'Antroponímia i Toponímia a Mallorca, que pot despertar en alguns joves investigadors l'interès per aquests estudis, i qui sap si entre ells hi haurà algun futur Joan Coromines que ens arribi a aclarir molts dels misteris que encara semblen irresolubles en el camp de l'onomàstica catalana.

A.L.M.

Silvio MONTAÑA, *Noms de cases antigues de la comarca del Pallars Sobirà*, edició de l'autor, Espot 2004, 136 pàgs.

Tal com el seu títol indica, aquest llibre és un inventari dels noms de les cases antigues de la comarca del Pallars Sobirà i és el resultat de la feina feta durant tres anys, en què l'autor va recórrer totes les valls pallareses, va parlar amb moltes persones —sobretot amb les d'edat avançada— i va recollir prop de 3.800 noms de cases antigues. L'autor, nascut a Sort el 1920, coneix a fons aquesta comarca i les persones que hi viuen. Vinculat amb la família Saurat, també de nissaga pallaresa, pel seu matrimoni, es va integrar al món de l'hostaleria i va fer de l'establiment que regenta a Espot una empresa avançada i de gran solvència professional.

El llibre conté un pròleg de Llorenç Sánchez i Vilanova i una introducció en què l'autor exposa els antecedents i les motivacions d'aquest treball i fa un breu resum històric de la comarca. En el cos principal del llibre hi consten els noms de les cases antigues que va recollir, agrupats per municipis i dins de cada municipi agrupats també pels diferents nuclis de població. El llibre és il·lustrat amb dos mapes de la comarca i més de trenta fotografies, de diferents autors, que representen algunes poblacions i algunes de les cases més significatives de la zona. Al peu de cada fotografia hi ha una petita nota històrica de la població, de la casa o de les persones que hi han estat relacionades. Uns mots de comiat clouen l'obra.

A.R.

Fèlix BRUGUERA LIGERO, "La fauna en la toponímia d'Osor" *Quaderns de la Selva*, 14, Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners 2002, pàgs. 209-218.

La fauna és un bon generador de topònims i l'autor, que prepara una tesi sobre l'onomàstica d'Osor, n'ha extret aquells noms de lloc que es relacionen amb la fauna. L'animal que hi abunda més toponímicament és el llop amb sis noms, des dels força corrents de Font del Llop o Cau del Llop fins a Bac del Llop o Terra Llobosa. No hi manca el gràcil esquiol i fins la rara llúdriga (gorg Lludriquer) i encara la guilla o guineu com el curiós nom de Roques Guillerres. Uns deu noms es refereixen al corb. Molt rar és l'esparder o la seva variant xoriguer, només amb un sol topònim cadascun. Hi ha algun nom d'insecte (abella, formiga o grill). I entre els altres animals hi ha el cabirol (avui extingit), la cabra (els Cabrots), encara que podia ésser un nom popular del gamarús. També hi són presents el conill o el gat. Trobem igualment una dotzena de noms de casa que duen malnoms d'animals. En conjunt es tracta d'un recull molt ben treballat i rigorós.

A.M.

Sediments, Fulls d'art etnografia, història i pedagogia, Premià de Mar, números 1-3, anys 2004-2005.

Dins aquests quatre fulls, que publica espaiadament l'investigador de Premià de Mar Joan Gómez i Vinardell, trobem "Els motius o malnoms de Mediona", on l'autor no sols els inventaria sinó que diu a quina família pertanyen, n'explica la circumstància i, si pot, en fa una interpretació etimològica. Joan Gómez hi aporta elements històrics i, com que les explicacions no són breus, encara cal comptar amb uns quants números per acabar la relació dels motius de Mediona, dit també Sant Joan de Mediona.

A.M.

Àngel BERGADÀ i ESCRIVÀ, *Una família dels Bergadà, amb els seus descendents i amb els nouvinguts*, Impremta Requesens, Montblanc 2002, 400 pàgs.

Heus ací un treball curiós i molt meritori d'un prevere de la diòcesi de Tarragona que ha investigat cinc generacions que deriven del fundador de la dinastia, Josep Bergadà i Cortana, nascut al Vilet, agregat de Sant Martí de Riucorb. Comptant-hi els sobrevinguts i cinc generacions, el nombre de persones que figura en aquest inventari és de prop de tres-centes. En cada cas hi ha la biografia i l'adreça de la persona i alguns hi han afegit elements de memòria personal. Finalment el lector hi pot llegir els arbres genealògics. Es tracta d'una obra original que ens ofereix molts cognoms que, de lluny o de prop, es troben lligats al llinatge dels Bergadà.

A.M.

Albert MANENT, *El llop a Catalunya. Memòria, llegenda i història*, Lleida, Pagès Editors, 2004.

Aquesta obra general sobre la presència del llop al nostre país des de l'Edat Mitjana, toponímicament ens interessa perquè ens aporta poc més de 800 topònims diferents sobre el llop: Agafallops, cau dels Llops, clot del Llop, font del Llop, Gratallops, roca del Llop, salt del Llop, Llobera, Llobatera o Llopatera, Catallops, etc. i així fins a cent-quaranta variants. No creiem que hi hagi un animal amb tants topònims, que en aquest cas abasten no sols la Catalunya espanyola, sinó la Catalunya del Nord, la Franja i Andorra. Hi són representades quaranta comarques, llevat del Pla d'Urgell.

R.A.

Casimir FORN, *Els orígens de Montbrió de la Marca. 1378-2005*, edició de l'autor, Montbrió de la Marca 2005.

A més d'aspectes històrics d'aquest petit agregat de Sarraí, l'autor ens ofereix una detallada genealogia de les nissagues que han viscut a les 32 cases del poble (no hi compta els xalets —pocs— recents). Forn ha fet una extensa recerca i algunes de les nissagues es remunten al segle XVIII i procura de detallar-les fins avui. També ens indica si han canviat de casa i ofereix els renoms de totes les cases. A més, ens explica la història d'edificis singulars com el castell, la fàbrica, la Caseta de Fusta, l'abadia o rectoria, el cafè, l'església, el sindicat agrícola, etc.

L'obra és un bon principi perquè algú —potser el mateix autor— reculli tota la toponímia oral o d'algun cadastre que hi ha a l'antic terme de Montbrió de la Marca.

A.M.

Publicat amb la col·laboració de la
Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Secretaria de Política Lingüística